

Wassenaar Düzenlemesi ve Türkiye Biyogüvenlik Mevzuatı: Uyum Sürecinde İstikrar İçin Öneriler

Filiz DEĞER*

Ali AÇIKGÖZ**

Bu makale hakem incelemesinden geçmiştir ve TÜBİTAK – ULAKBİM Veri Tabanında indekslenmektedir.

* Av. Dr., Biruni Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü misafir öğretim üyesi.
av.fdeger@gmail.com, **ORCID:** 0000-0001-8860-1908

** Dr., Bağımsız araştırmacı, aliacikgoz0@gmail.com
ORCID: 0000-0002-2016-5684

Makale geliş tarihi: 14 Ekim 2022 **Makale kabul tarihi:** 10 Eylül 2023

Atıf önerisi: Değer, Filiz ve Ali Açıkgoz. “Wassenaar Düzenlemesi ve Türkiye Biyogüvenlik Mevzuatı: Uyum Sürecinde İstikrar İçin Öneriler.” *Ankara Barosu Dergisi* 81, no. 4 (Cumhuriyet 100. Yıl Özel Sayısı, Ekim 2023): 109-136. **DOI:** 10.30915/abd.1189459

WASSENAAR DÜZENLEMESİ VE TÜRKİYE BİYOGÜVENLİK MEVZUATI: UYUM SÜRECİNDE İSTIKRAR İÇİN ÖNERİLER

ÖZ

Konvansiyonel silahların yayılımı tehdidi ile kitle imha silahlarının uluslararası güvenlik ve istikrar üzerinde oluşturduğu tehdit 21. yüzyılda artarak devam etmektedir. Devletlerin daha hızlı şekilde nükleer silahlar inşa etmekte ve öngörülemeyen sonuçları olan yeni silah teknolojileri geliştirerek askeri güçlere son on yılda daha fazla kaynak aktarmaktadır. Kimyasal, nükleer, radyolojik silahları içeren ve kitle imha silahları olarak adlandırılan daha büyük bir silah sınıfının bir alt kümesi olan biyolojik silahların kullanımı ciddi bir problemdir ve biyolojik ajanların bir biyoterörist saldırısında kullanılması riski gittikçe artmaktadır. Kitle imha silahlarına karşı mücadelede uygulanan en eski ihracat kontrol rejimi olan 1949 yılında kurulan COCOM (*Coordinating Committee on Multilateral Export Controls*/Çok Taraflı İhracat Kontrolleri Koordinasyon Komitesi) Soğuk Savaş yıllarında en önemli teknoloji transferini kontrol etme mekanizmasıyken Soğuk Savaş döneminin sona ermesiyle birlikte COCOM'a halef bir rejim oluşturma çabaları sonucunda 1996 yılında Wassenaar Düzenlemesi oluşturulmuştur. İş birliği içinde olan devletlerden risk oluşturan malzeme ve teknolojilerin ihracatıyla ilgili ulusal mevzuatlarının Düzenleme kuralları ile uyumlu hale getirilmesi beklenmiştir. Türkiye bölgesel/uluslararası güvenlik ve istikrara katkıda bulunmak, konvansiyonel silahların ve çift kullanımlı mal/teknolojilerin transferinde şeffaflığı sağlamak, devletleri daha fazla sorumluluğa teşvik etmek, istikrarsızlaştırıcı birikimleri önlemek amacıyla kurulan Wassenaar Düzenlemesi'nin kurucu üyesi olmuştur. Türkiye'de 2010 yılında kabul edilen Biyogüvenlik Kanunu, biyogüvenlik sisteminin oluşturulması amacıyla atılan önemli bir adım olmakla birlikte sadece Biyogüvenlik Kanunu'nun kabul edilmiş olması yeterli değildir. Zira biyogüvenlik, biyosavunma ile yakından bağlantılı olup, savunma amaçlı çıkarılan yönetmeliklerin ve kurulan kamu kurumlarının etkinlik ve işleyişlerinin tabi oldukları kurumlar ve yasal düzenlemeler farklı olduğu için bir bütün olarak değerlendirilmesi gerekmektedir. Bu nedenle Türkiye'de biyogüvenlik hukuku ve uygulamalarının tek bir kurum koordinesinde yürütülmesi gerekmektedir.

Anahtar Kelimeler:

biyogüvenlik hukuku

Wassenaar Düzenlenmesi

uluslararası güvenlik

uluslararası hukuk

uyum süreci

WASSENAAR REGULATION AND TURKISH BIOSAFETY LEGISLATION: SUGGESTIONS FOR STABILITY IN THE ADAPTATION PROCESS

ABSTRACT

The threat of the proliferation of conventional weapons and the threat of weapons of mass destruction on international security and stability continue to increase in the 21st century. States have been building nuclear weapons faster and devoting more resources to military forces over the past decade by developing new weapons technologies with unforeseen consequences. The use of biological weapons, a subset of a larger class of weapons called weapons of mass destruction, which includes chemical, nuclear, and radiological weapons, is a serious problem and the risk of using biological agents in a bioterrorist attack is increasing. COCOM (Coordinating Committee on Multilateral Export Controls) established in 1949, which is the oldest export control regime applied in the fight against weapons of mass destruction, was the most important technology transfer control mechanism during the Cold War years. The Wassenaar Arrangement was created in 1996 because of efforts to create a successor regime. It was expected from the cooperating states to harmonize their national legislation on the export of risky materials and technologies with the Regulation rules. Turkey has become a founding member of the Wassenaar Arrangement, which was established to provide transparency in the transfer of conventional weapons and dual-use goods/technology, to encourage states to take more responsibility, and to prevent destabilizing savings to contribute to regional and international security and stability. Although the Biosafety Law, which was adopted in Turkey in 2010, is an important step towards establishing a biosafety system, it is not enough just to have the Biosafety Law passed. Because biosecurity is closely related to biodefense, and the effectiveness and functioning of the regulations issued for defense purposes and the established public institutions should be evaluated since the institutions and legal regulations to which they are subject are different. For this reason, biosafety law and practices in Turkey should be carried out under the coordination of a single institution.

Keywords:

Biosafety Law

Wassenaar Arrangement

International Security

International Law

adaptation process

GİRİŞ

Stockholm Uluslararası Barış Araştırma Enstitüsü'nün (SIPRI) yeni verilerine göre, dünyada 2015–2019 yılları arasındaki beş yıllık dönemde silahların uluslararası transferleri 2010–2014'e kıyasla % 5,5 artmış, son beş yıldaki en büyük silah ihracatçıları Amerika Birleşik Devletleri (ABD), Rusya, Fransa, Almanya ve Çin olmuştur.^[1] Yeni veriler, Suudi Arabistan'ın dünyanın en büyük silah ithalatçısı olduğunu, Orta Doğu'ya silah akışının arttığını göstermiştir. Sektörün en büyük 25 şirketinin silah ve askeri hizmet satışları 2019'da 361 milyar ABD Doları olarak gerçekleşmiştir. Bu rakam 2018'e göre % 8,5 daha fazladır. Orta Doğu'da devletlerin silah ithalatı 2010–2014 ve 2015–2019 arasında % 61 artarak son beş yılda toplam küresel silah ithalatının % 35'ini oluşturmuştur. Bununla birlikte 2015–2019'da Türkiye'nin silah ithalatı önceki beş yıllık döneme göre yüzde 48 daha düşük olmuştur.^[2]

Birleşmiş Milletler Silahsızlanma İşleri Yüksek Temsilcisi Izumi Nakamitsu dünya benzeri görülmemiş bir salgının pençesinde iken, mevcut sağlık krizinde kolektif insan güvenliğinin, uluslararası güvenliğin merkezinde olması gerektiğinin altını çizerek, devletlerin hızlı şekilde nükleer silahlar inşa ettiğini, öngörülemeyen sonuçları olan yeni silah teknolojileri geliştirerek askeri güçlere son on yılda daha fazla kaynak aktardığını açıklamıştır.^[3]

Konvansiyonel silahların yayılımı tehdidi ile kitle imha silahlarının da uluslararası güvenlik ve istikrar üzerinde oluşturduğu tehdit 21. yüzyılda artarak devam etmiştir. Biyolojik ve Toksin Silahlar Konvansiyonu ile ilgili olarak Kasım 2016 tarihinde Cenevre'de gerçekleştirilen 8. Gözden Geçirme Konferansı'nda temel amacın, tam silahsızlanmayı sağlamak için tüm kitle imha silahlarının yasaklanması ve ortadan kaldırılması olduğu deklare

[1] SIPRI, "USA and France dramatically increase major arms exports; Saudi Arabia is largest arms importer, says," erişim 9 Şubat 2022, <https://www.sipri.org/media/press-release/2020/usa-and-france-dramatically-increase-major-arms-exports-saudi-arabia-largest-arms-importer-says>.

[2] SIPRI, "USA and France."

[3] United Nations, "Dedicated 'United Nations Disarmament Yearbook' Website, Now Live, Spotlights Core Peace, Security Challenges as Global Organization Turns 75," erişim 9 Şubat 2021, [Meetings Coverage and Press Releases, https://www.un.org/press/en/2020/dc3832.doc.htm](https://www.un.org/press/en/2020/dc3832.doc.htm).

edilmiştir.^[4] Kimyasal, nükleer, radyolojik silahları içeren ve kitle imha silahları olarak adlandırılan daha büyük bir silah sınıfının bir alt kümesi olan biyolojik silahların kullanımı ciddi bir problemdir ve biyolojik ajanların bir biyoterörist saldırısında kullanılması riski gittikçe artmaktadır.^[5] Her ne kadar uluslararası antlaşmalarla biyolojik silahların ilk olarak kullanımı engellenmiş olsa da Biyolojik Silahlar Konvansiyonu (*Biological Weapons Convention*–BWC) dahil olmak üzere bu antlaşmalar tehlikeli maddeler üzerinde kontrolsüz şekilde araştırma yapılmasını engelleyememektedir.

Dünya genelinde biyoterörizm programları üzerinde milyarlarca dolarlık yatırım yapılmaktadır. Ancak bu yatırımların sonucunda yeni saldırı sistemleri oluşması riski bulunmaktadır. Bu durum aynı zamanda füze savunma sistemleri ve nükleer silahlanma gibi biyolojik silahları da içeren yeni bir silahlanma yarışını tetikleyebilecektir.^[6]

Biyoterörizmin gelecekte doğurabileceği tehditlerin öngörülmesi çalışmaları 2001 yılından bu yana hem Avrupa’da hem de uluslararası düzeyde yürütülmektedir. Bunun için devlet kurumlarında biyosavunma birimleri bulunmaktadır: Bu birimlerde Kimyasal, Biyolojik, Radyolojik ve Nükleer (*Chemical, Biological, Radiological, Nuclear*–CBRN) ile ilgili terörizmin ve ortaya çıkan ulusal güvenlik risklerinin geniş şemsiyesi altında biyotehdit değerlendirmeleri yürütülmektedir. Ulusal hükümetler tarafından “düşük olasılıklı, yüksek etkili” biyoterörist saldırı tehdidi, etkili önleme ve müdahale mekanizmaları kurulması amacıyla yapılan yatırımda artışa neden olmuştur.^[7] Devletlerin kendi yasal ihracat kontrolleri bulunmasına karşılık devlet dışı aktörlerin varlığı mevcut yasal düzenlemelere ek kontroller getirilmesi

[4] United Nations Office for Disarmament Affairs, “Eighth Review Conference of the States Parties to the Convention on the Prohibition of the Development, Production and Stockpiling of Bacteriological (Biological) and Toxin Weapons and on Their Destruction,” erişim 9 Şubat 2021, <https://undocs.org/BWC/CONF.VIII/4>.

[5] World Health Organization, erişim 8 Şubat 2021, https://www.who.int/health-topics/biological-weapons#tab=tab_1.

[6] Ram Kumar Dhaked, “Biodefense Preparedness Programs: To Fund or Not to Fund?,” *Journal of Bioterrorism & Biodefense*, no.1, (2017): 1.

[7] The Hague Center for Strategic Studies, “The Increasing Threat of Biological Weapons Report,” erişim 1 Mayıs 2021, <https://hcsc.nl/report/increasing-threat-biological-weapons>,

ihtiyacını doğurmuştur. Bununla birlikte hassas malzemelerin ihracatına karar verileceği zaman birçok şirket silah ve çift kullanımlı malzemenin düzeni bozucu etkisini görmezden gelmektedir. Bu bakış açısı konvansiyonel silahların ihracatının bir bölgede tansiyonu ve istikrarsızlığı arttıracığı hususu bilinmesine rağmen değişmemektedir.^[8]

Biyogüvenlik, hem ekolojiye hem de insan sağlığına odaklanmakta biyolojik bütünlüğün büyük ölçekli kaybının önlenmesini amaçlamaktadır. Önleme mekanizmaları, laboratuvar ortamlarında biyogüvenliğin düzenli olarak gözden geçirilmesinin yanı sıra takip edilecek katı kurallar içermektedir. Zararlı olaylardan korunmak için kullanılan biyosavunma ve biyogüvenlik birbirleriyle ayrılmaz bir şekilde bağlantılıdır. “Biyolojik bir olayın güvenlik açıklarını ve/veya etkilerini en aza indirmek veya olumsuzlaştırmak için alınan önlemler” anlamına gelen biyosavunma, biyolojik ajanları kullanarak olası saldırılara karşı savunma önlemleri oluşturmayı ve yürütmeyi amaçlayan yöntemleri, planları, prosedürleri, politikaları, yasaları, mevzuatları içermektedir.^[9]

Biyosavunma, sivil terminolojide belirli bir alanda biyolojik savaşa tabi olan veya olabilecek belirli bir grup kişiye karşı biyogüvenliği sağlamak için kısa vadeli, yerel, genellikle askeri önlemleri çok güçlü bir biyolojik tehlike cevabını ifade etmektedir.^[10] İki ayrı hedef kitle (sivil savaşçı olmayan ve askeri savaşçı sahadaki birlikler) için geçerli olan biyosavunma çoğunlukla biyosavaş veya biyoterörizm bağlamında tartışılmakta ve genellikle askeri veya acil müdahale terimi olarak kabul edilmektedir.^[11]

Biyoterörizm, biyolojik ajanların, zehirli maddelerin veya insanlar, hayvanlar ve bitkilerde ölüm ve asimetrik sağlık sorunlarına neden olan kimyasal ajanların kasıtlı/ yasa dışı kullanımını içeren en önemli terörizm türlerinden biridir. Biyoterörizm, canlıları öldürebilen veya etkisiz hale getirebilen biyolojik savaş ajanlarının (biological warfare agent–BWA) kasıtlı olarak kullanılmasıdır. Bu BWA'lara, altyapıyı etkilemeden yaşamları hedefleyen

[8] Heinz Gartner, “The Wassenaar Arrangement (WA): How it is Broken and Needs to be Fixed,” *Defense & Security Analysis*, no.1 (2008): 54.

[9] The Hague Center for Strategic Studies, “The Increasing Threat.”

[10] Dhaked, “Biodefense Preparedness Programs.”

[11] Dhaked, “Biodefense Preparedness Programs.”

kitle imha silahı (KİS) da denilmektedir. Bir silah programının muazzam bir altyapı gerektirdiği nükleer alanın aksine, biyolojik silahların üretimi sadece mütevazı bir şekilde kolayca temin edilebilen ekipman nispeten az yer ve az sayıda personel gerektirmektedir. Ayrıca biyolojik silahlarla ilişkili teknolojilerin çoğunun sivil uygulamaları bulunmaktadır. Bu terörist grupların, biyoloji ile ilgili meşru araştırma amaçlarına hizmet ettiği düşünülen bir tesiste belirli ajanlar üretmelerine olanak tanımaktadır.^[12] Bununla birlikte, biyolojik silah olarak kullanılan ajanlar görünmez veya mikroskobiktir, çoğalması ve bakımı kolay, saptanması ve izlenmesi zordur. Dolayısıyla biyolojik bir ajanın varlığını veya biyolojik silah üretiminin kime ait olduğunu tespit etmek, biyolojik silah yeteneklerine sahip bir aktörle ilgili iddialar yüksek belirsizlikle çevrilidir.

Nükleer silahlara kıyasla biyolojik ajanların yıkıcı bir etkisi olmamakla birlikte biyoterörizm ajanları daha güçlü, daha basit, daha az maliyetli, daha az karmaşık ancak daha öldürücüdür. Biyoteknolojik araştırmalar genellikle bulaşıcı hastalıkların özelliklerini anlamak ve insan sağlığını korumak için aşular geliştirmek gibi barışçıl amaçlarla teşvik edilmektedir. Bununla birlikte, bu çalışmalar genellikle 'endişe verici çift kullanımlı araştırmalar' (Dual Use Research of Concern–DURC)^[13] olarak karşılanmaktadır. DURC, halk sağlığı ve güvenliğine ilişkin potansiyel sonuçlarla önemli bir tehdit oluşturmak için doğrudan yanlış uygulanabilecek ürün veya teknolojiler sağlamaktadır. Bu durum bilimsel araştırma özgürlüğü ile bir hükümetin ulusal güvenlik gündemi arasında bir gerilim yaratmaktadır. Tehdidin doğası 2001'den bu yana önemli ölçüde değişmemiş, ancak terörle ilgili faaliyetteki genel artış ve değişen bilimsel ve teknolojik manzaralar nedeniyle biyoterörist saldırı olasılığının otomatik olarak daha fazla olduğu düşünülmektedir.^[14]

Biyoterörizm 21. yüzyıl için gerçek ve önemli bir tehdit olup devletlerin istikrar, ulusal güvenlik, ekonomik kalkınma sürecini gölgelemekte, birçok

[12] Yanzhong Huang, "Building a Global bio-defense Shield," *Leaders Summit on Global Infectious Diseases: Toward an L20?* November 11-13, San Jose, Costa Rica (2004): 11-13.

[13] Yarar sağlamayı amaçlayan ancak zarar vermek için kolayca uygulanabilecek yaşam bilimleri araştırmasıdır.

[14] The Hague Center for Strategic Studies, "The Increasing Threat."

devlet için acil bir ulusal güvenlik durumu olarak kabul edilmektedir.^[15] Biyolojik ve Toksin Silahları Konvansiyonu (Biological and Toxin Weapons Convention–BTWC) ve Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi 1540 Sayılı Kararı (United Nations Security Council Resolution–UNSCR) KİS'lere ilişkin uluslararası teamül hukukunun kodlanması olarak görülmektedir.

Çalışmada biyogüvenlik hukuku kapsamında uluslararası antlaşmaların, kanunların, yönetmeliklerin ve kamu kurumlarının faaliyetlerinin Türkiye'de bir bütün olarak değerlendirilmesi gerektiği savunulmaktadır. Bu doğrultuda Türkiye'nin Biyogüvenlik Mevzuatının KİS'lere karşı mücadelede uygulanan en eski ihracat kontrol rejimi olan COCOM'un^[16] Soğuk Savaş döneminin sona ermesiyle birlikte, COCOM'a halef bir rejim oluşturma çabaları sonucunda oluşturulan Wassenaar Düzenlemesi ile uyumu değerlendirilmiştir. Türkiye Biyogüvenlik Mevzuatı, kendi içinde Biyogüvenlik Kanunu kapsamında değil, KİS ile mücadele için çıkarılmış olan diğer yasalarla birlikte ele alınmıştır.

I. ULUSLARARASI BELGELERDE BİYOGÜVENLİĞİN GELİŞİM SÜRECİ

Silahların yayılmasını önlemeyi gerektiren yasal rejimin merkezinde 1925 Cenevre Protokolü,^[17] 1972 Biyolojik Silahlar Konvansiyonu^[18] (BWC), Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nin 28 Nisan 2004 tarihli 1540 sayılı kararı^[19] yer almaktadır. Bu bağlamda devletlerin nükleer, biyolojik

[15] Moghaddasi vd. "Features," 2.

[16] Coordinating Committee on Multilateral Export Controls erişim 12 Temmuz 2023, <https://www.govinfo.gov/content/pkg/GPO-CRPT-105hrpt851/html/ch9bod.html#anchor5563742>.

[17] Protocol for the Prohibition of the Use of Asphyxiating, Poisonous or Other Gases, and of Bacteriological Methods of Warfare. Geneva, 17 June 1925, erişim 12 Temmuz 2023, <https://ihl-databases.icrc.org/en/ihl-treaties/geneva-gas-prot-1925>,

[18] 1972 Convention on the Prohibition of Biological Weapon, erişim 12 Temmuz 2023, <https://www.icrc.org/en/document/1972-convention-prohibition-bacteriological-weapons-and-their-destruction-factsheet>,

[19] Resolution 1540 (2004) Vital Component in Non-Proliferation Architecture, but Full Implementation Remains 'Long-Term Task', Committee Chair Tells Security Council, erişim 12 Temmuz 2023, <https://press.un.org/en/2023/sc15241.doc.htm>.

ve kimyasal (*nuclear biological and chemical*–NBC) silahlar ve bunlarla ilgili malzemelerin çoğalmasını önlemek için etkili yasalar ve destekleyici önlemleri yürürlüğe koymaları gerekmektedir.

Asfiktik, Zehirli veya Diğer Gazların ve Bakteriyolojik Yöntemlerin Savaşta Kullanılmasını Yasaklayan Cenevre Protokolü 17 Haziran 1925'te imzaya açılmış, 8 Şubat 1928'de yürürlüğe girmiştir. Cenevre Protokolü ile “asphyxiating (boğucu)”, zehirli veya diğer gazların, bakteriyolojik yöntemlerin savaşta kullanılmasını yasaklanmış ancak bu silahların üretimi ya da depolanması yasaklanmamıştır. 1919 yılında imzalanan Versay Antlaşması, Cenevre Protokolü'nde kullanılan terminolojiyi kullanan ilk uluslararası antlaşma olmuş, antlaşmanın 171. maddesinde “*boğucu, zehirli veya diğer gazlar ve tüm benzer sıvılar, malzemeler veya cihazların Almanya'da üretim ve ithalatı yasaklanmıştır.*”^[20]

Birinci Dünya Savaşı sırasında biyolojik silahların sadece hayvanlara yönelik kullanılması bir sorun teşkil etmemişken kimyasal silahların yaygın olarak kullanılması uluslararası toplumda olumsuz tepkiye yol açmış ve bu tepki nedeniyle 1925 Cenevre Protokolü yapılmıştır. Cenevre Protokolü, 1899 Lahey Bildirgesi'nde yer alan “boğucu veya zararlı gazlar” kullanımı yasağına ek olarak “bakteriyolojik savaş yöntemlerinin” kullanımı yasağını da içermiştir. Ancak Lahey Bildirgesi ve Cenevre Protokolü, sadece bu silahların kullanımını yasaklamıştır.^[21]

Kitle imha silahı kategorisinin geliştirilmesini, üretilmesini ve stoklanmasını yasaklayan ilk çok taraflı silahsızlanma anlaşması olan Biyolojik Silahlar Konvansiyonu veya tam adı ile Bakteriyolojik (Biyolojik) ve Toksin Silahların Geliştirilmesinin, Üretiminin ve Stoklanmasının Yasaklanması ve Bunların İmhasına İlişkin Konvansiyon 10 Nisan 1972'de imzaya açılarak 26 Mart 1975'te yürürlüğe girmiştir. Biyolojik Silahlar Konvansiyonu'na göre sözleşmeyi tam olarak uygulamak için Taraf Devletler, Konvansiyon'da bulunan taahhütleri etkili ulusal eyleme dönüştürmekle yükümlüdür. Bu bağlamda Konvansiyon'un 4. maddesi uyarınca Taraf Devletlere Konvansiyon'un 1. maddesinde belirtilen ajanların, toksinlerin, silahların, teçhizatın ve teslimat

[20] Richard Reeve Baxter and Thomas Buergenthal, “Legal Aspects of the Geneva Protocol of 1925,” *The American Journal of International Law* 64, no. 5 (1970): 853-879.

[21] Susan B. Martin. “The Role of Biological Weapons in International Politics: The Real Military Revolution,” *Journal of Strategic Studies*, no.1 (2002): 63-98.

araçlarının geliştirilmesini, üretilmesini, stoklanmasını, elde edilmesini veya tutulmasını engellemek ve önlemek için gerekli önlemleri alma yükümlülüğü getirilmiştir. Bu önlemler, her Taraf Devletin koşullarına ve yasal sistemlerine bağlı olduğundan Konvansiyon'un hükümlerini uygulama aşamasında ulusal olarak farklı yaklaşımlar olabileceği öngörülmüştür.^[22]

Konvansiyon'da yer alan yükümlülükleri yerine getirmeyen Taraf Devlete karşı 6. madde uyarınca, ihlali tespit eden Taraf Devlete Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'ne şikâyette bulunma yetkisi verilmiştir. Ayrıca her Taraf Devlete, Güvenlik Konseyi'nin başlatabileceği herhangi bir soruşturmanın yürütülmesi sırasında Konseyle iş birliğinde bulunma imkânı verilmiştir.^[23] Ulusal uygulamanın güçlendirilmesi bağlamında güven arttırıcı önlemler ve iş birliğinin arttırılarak Sözleşme'nin tam olarak uygulanması amaçlanmıştır. Bununla birlikte uluslararası yönetim için Birleşmiş Milletler 1540 Komitesi önemli bir destek olmuştur.

28 Nisan 2004 tarihinde Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi tarafından oybirliğiyle Birleşmiş Milletler Şartı'nın VII. Bölümü uyarınca nükleer, kimyasal ve biyolojik silahların çoğalmasının ve bunların teslimat araçlarının uluslararası barış ve güvenliğe tehdit oluşturduğunu teyit eden 1540 Sayılı Kararı kabul edilmiştir. Bu karar ile kurulan 1540 Komitesi fiilen görevine devam etmektedir ve görev süresi düzenli olarak yenilenmektedir. Komite'nin kuruluş dayanağı olan 1540 Sayılı Karar ile devletlerin, devlet dışı aktörlerin nükleer, kimyasal veya biyolojik silahları ve bunların teslimat araçlarını geliştirmesini, edinmesini, üretmesini, bulundurmasını, nakletmesini veya kullanmasını desteklemekten kaçınmak zorunda oldukları kabul edilmiştir. 1540 Sayılı Karar^[24] tüm devletlere nükleer, kimyasal

[22] United Nations, "The Confidence Buiding Measures." Erişim 10 Nisan 2020, [https://www.unog.ch/80256EE600585943/\(httpPages\)/5E2E8E6499843CCBC1257E52003ADED4?OpenDocument](https://www.unog.ch/80256EE600585943/(httpPages)/5E2E8E6499843CCBC1257E52003ADED4?OpenDocument),

[23] UNODA, "Convention on the Prohibition of the Development, Production and Stockpiling of Bacteriological (Biological) and Toxin Weapon sand on Their Destruction." Erişim 10 Nisan 2020, <http://disarmament.un.org/treaties/t/bwc/text>.

[24] BMGK 1540 (2004) sayılı kararını destekleyen 1673 (2006), 1810 (2008) , 1977 (2011), 2055 (2012), 2325 (2016) sayılı kararlar almıştır. Security Council Resolutions, 1540 Committee, erişim 11 Nisan 2020, <https://www.un.org/en/sc/1540/resolutions-committee-reports-and-SC-briefings/security-council-resolutions.shtml>.

ve biyolojik silahların çoğalmasını ve bunların teslimat yollarını önlemek için mevzuat kabul etmek ve yasadışı ticaretlerini önlemek için ilgili malzemeler üzerinde uygun iç kontroller kurmak için bağlayıcı yükümlülükler getirmiştir. Ayrıca, bu konuda uluslararası iş birliğinin arttırılmasını teşvik etmek amacı ile kitle imha silahlarının çoğalmasını ortadan kaldırmak ya da önlemek olan çok taraflı anlaşmalara taraf olunmasının ve tüm devletlerin bu anlaşmaları uygulamasının önemi teyit edilmiştir.^[25]

Öncelikli olarak ulusal yükümlülükler odaklanan Birleşmiş Milletler Genel Kurulu tarafından 2006 yılında kabul edilen Birleşmiş Milletler Küresel Terörle Mücadele Stratejisi uluslararası iş birliği ihtiyacının da önemine değinmektedir. Bu doğrultuda 1540 hedeflerini karşılama için verilecek destekler arasında Uluslararası Sivil Havacılık Örgütü, Dünya Gümrük Örgütü, Dünya Sağlık Örgütü, Avrupa Güvenlik ve İş Birliği Teşkilatı (AGİT), Stockholm Uluslararası Barış Araştırmaları Enstitüsü, Uluslararası Kriminal Polis Örgütü, Uluslararası Atom Enerjisi Kurumu gibi uluslararası uzman kuruluşlardan bölgesel ve alt bölgesel sivil toplum örgütlerinden yardım alınması öngörülmüştür. 1540 (2004) ve 1673 (2006) Güvenlik Konseyi kararları dâhil olmak üzere, KİS ile ilgili materyallere ve teknolojiye erişimi önleme çabalarını dikkate alan dönemin BM Genel Sekreteri Kofi Annan'ın "Devletlerin ulusal yükümlülüklerini yerine getirme konusundaki ulusal kapasitelerini güçlendirmek için bölgesel ve devletlerarası örgütlerle (...) etkileşimde bulunması yoluyla daha fazla ilerleme kaydedebileceği" açıklamasından da anlaşılacağı üzere, devlet dışı aktörler uluslararası barış ve güvenliğe yönelik tehditlerle mücadelede önemli ortaklar haline gelmiştir.^[26]

[25] Silahların kontrolü, silahların yayılmasının önlenmesi ve silahsızlanma yoluyla uluslararası güvenliği sürdürme alanındaki çabalara katılan Türkiye proliferasyona sıfır tolerans kapsamında yasal çerçeveyi oluşturmuş, ilgili uluslararası anlaşmalara taraf olarak raporunu BM'ye sunmuştur. Note verbale dated 2004/11/01 from the Permanent Mission of Turkey to the United Nations addressed to the Chairman of the Committee, UNSC, erişim 11 Nisan 2020, [https://undocs.org/S/AC.44/2004/\(02\)/63](https://undocs.org/S/AC.44/2004/(02)/63), 1540 Committee Matrix Of The Republic Of Turkey, UN, <https://www.un.org/en/sc/1540/documents/TurkeyReport10Sep2019.pdf>.

[26] Dalia Vitkauskaitė-Meurice. "The Un-Nato Cooperation in Implementing the United Nations Security Council Resolution 1540," *Jurisprudencija*, no.2 (2014): 335 – 354.

Güvenlik Konseyi ayrıca devletleri 1540 Komitesi'nin yardımı ile gönüllü olarak ulusal uygulama eylem planları hazırlamaya, 1540 Sayılı Kararın temel hükümlerini uygulama önceliklerini ve planlarını haritalamaya bu planları Komite'ye sunmaya çağırmıştır. Böylelikle 1540 sayılı kararın tüm devletler tarafından tam olarak uygulanmasını teşvik etmek ve gereksinimlerini karşılamak için ulusal eylem planları hazırlanmış ve sunulmuştur.^[27] 1540 Sayılı Karar, Birleşmiş Milletler Küresel Terörle Mücadele Stratejisi'nin temelini oluşturmuştur. Birleşmiş Milletler sisteminin çeşitli terörle mücadele faaliyetlerinin ortak bir çerçeveye getirilmesi ve kapsamlı, küresel bir terörle mücadele stratejisinin geliştirilmesi ihtiyacı ilk olarak Tehditler, Zorluklar ve Değişim Üst Düzey Paneli^[28] tarafından önerilmiştir. 1540 sayılı karar önemli bir gelişme olarak değerlendirilebilir çünkü karar ile devletlere KİS elde etmek için devlet dışı aktörlere herhangi bir şekilde destek vermekten kaçınma zorunluluğu getirilmiştir. Ayrıca, bu yükümlülüğün yerine getirilmesi için iç mevzuatın kabul edilmesini zorunlu kılmıştır. Daha da önemlisi, devletlerin KİS'lerin çoğalmasını ve teslimat araçlarını önlemesini, nükleer tesisleri güvence altına almasını, hastalık gözetimi yapmasını, sınır güvenliğini sağlamasını, terörle mücadele önlemleri almasını, narkotikle mücadele etmesini, doğal afetlere hazırlanmak için ulusal kontrol mekanizmasını ve ihracat kontrol rejimi kurmasını gerektirmiştir.^[29]

KİS'lere karşı mücadelede uygulanan en eski ihracat kontrol rejimi olan COCOM Soğuk Savaş yıllarında en önemli teknoloji transferini kontrol etme mekanizmasıydı. Soğuk Savaş döneminin sona ermesiyle birlikte Doğu-Batı arasındaki teknoloji transferini engellemek için ABD liderliğinde kurulan COCOM'a halef bir rejim oluşturma çabaları sonucunda Wassenaar Düzenlemesi oluşturulmuştur. COCOM'un aksine Wassenaar sadece Doğu-Batı teknoloji transferine yoğunlaşmamış, daha esnek bir yapıda yükümlülüklerle

[27] National Implementation Action Plans, 1540 Committee, erişim 11 Nisan 2020, <https://www.un.org/en/sc/1540/national-implementation/national-implementation-plans.shtml>.

[28] Tehditler, Zorluklar ve Değişim Üst Düzey Paneli Birleşmiş Milletler tarafından uluslararası barış ve güvenliğe yönelik tehditleri ve zorlukları analiz etmek ve bu analize dayalı olarak eylem önerisinde bulunmak amacıyla 2003 yılında oluşturulmuştur.

[29] Resolution 1540, UNSCR, erişim 13 Nisan 2020, <http://unscr.com/en/resolutions/1540>.

uymayan devletlere odaklanmıştır.^[30] Bölgesel ve uluslararası güvenlik ve istikrara katkıda bulunmak için konvansiyonel silahların ve çift kullanımlı mal/teknolojilerin transferinde şeffaflığı, daha fazla sorumluluğu teşvik etmek, istikrarsızlaştırıcı birikimleri önlemek amacıyla 1996 yılında Wassenaar Düzenlemesi kurulmuştur. Katılımcı Devletler, bu öğelerin yetkisiz aktarımlarını veya yeniden aktarımlarını önlemek amacıyla Çift Kullanımlı Mal ve Teknoloji Listesi ve Mühimmat Listesi'nde belirtilen tüm öğelere ihracat kontrolleri uygulamıştır.

Wassenaar Düzenlemesi altında iki geniş kontrol listesi kategorisi bulunmaktadır. Bu iki kategori çift kullanımlı mal ve teknoloji ile mühimmat listesidir. Çift kullanımlı ürünler ve teknoloji ise Genel Teknoloji, Genel Yazılım ve Genel Bilgi Güvenliği listesinden oluşup dokuz alt kategoriye ayrılmıştır bu öğelerden bazıları hassas bazıları ise çok hassas olarak ayrılmıştır. Mühimmat listeleri kategorisi altında toplam 22 liste bulunmaktadır. Bunlar doğrudan askeri hizmet öğelerini içermektedir: küçük silahlar ve silahlar, mühimmat, bombalar, patlayıcılar, roketler, füzeler, kimyasal ve biyolojik toksik ajanlar, isyan kontrol ajanları, radyoaktif malzeme, enerjik malzemeler ve bunların öncüleri, zırhlı ve silahlı araçlar veya taşıyıcılar, savaş gemileri, uçaklar ve insansız hava araçları.^[31]

Wassenaar Düzenlemesi kapsamında transfer risklerine ilişkin ortak anlayışların geliştirilmesine yardımcı olmak için, katılımcı devletlerin düzenli olarak hem genel hem de spesifik nitelikte bilgi alışverişinde bulunmaları, düzenleme hedeflerini gerçekleştirme sürecinde altı ayda bir rapor sunmaları gerekmektedir. Düzenlemenin amaçlarını yerine getirirken katılımcı devletler kendi ulusal mevzuatlarının ve politikalarının uygulanması yoluyla karar vermenin temeli olarak bir dizi kılavuz, unsur ve prosedür kabul etmişlerdir. Böylelikle düzenlemeye ilişkin alınması gereken tüm önlemlerle ilgili olarak ulusal takdir yetkisinin esas olacağı kabul edilmiştir.^[32]

[30] Pothuraju Raja Rajeswari, "US export control policy and Wassenaar Arrangement," *Strategic Analysis*, no.3 (1998): 433-444.

[31] Rajeswari Pillai Rajagopalan and Arka Biswas, "Wassenaar Arrangement: The Case of India's Membership," *Observer Research Foundation*, erişim 9 Şubat 2021, https://orfonline.org/wp-content/uploads/2016/05/ORF-Occasional-Paper_92.pdf.

[32] Documents related to goal sand principles of the Wassenaar Arrangement, Wassenaar Arrangement, erişim 9 Şubat 2021, <https://www.wassenaar.org/public-documents/>.

Wassenaar Düzenlemesi bölgesel ve uluslararası güvenliğin, istikrarın korunması amacıyla konvansiyonel silahların ve çift kullanımlı malzeme ve teknolojinin ihracat kontrol rejimine ait kuralları, yükümlülükleri belirlemek üzere kurulmuş olup, Türkiye 1996 yılında Wassenaar Düzenlemesi'nin kurucu üyesi olmuştur.^[33] Türkiye sadece Wassenaar'a değil; diğer uluslararası ihracat kontrol rejimleri olan Füze Teknolojisi Kontrol Rejimi (FTKR), Zanger Komitesi (ZK), Nükleer Tedarikçiler Grubu (NTG), Avustralya Grubu (AG) gibi kimyasal ve biyolojik silahların yayılmasını önlemek üzere uygulanan rejimlere de taraf olmuştur. İstikrarsızlaştırıcı birikimleri önleyerek bölgesel ve uluslararası güvenlik ve istikrara katkıda bulunmak amacıyla oluşturulan Wassenaar Düzenlemesi'nde uluslararası/bölgesel barış ve güvenliğe yönelik tehditlere odaklanılarak silah ve hassas çift kullanımlı malzeme ve teknolojilerin transferlerinden kaynaklanabilecek riskler esas alınmıştır. İhracat rejiminin hukuki bağlayıcılığı olmayıp yalnızca devletler üzerinde siyasi etkileri bulunmaktadır.^[34] İşbirliği içinde olan devletlerden risk oluşturan malzeme ve teknolojilerin ihracatının özel bir kontrol rejimi oluşturulması amacıyla da ulusal mevzuatlarının düzenleme kuralları ile uyumlu hale getirilmesi beklenilmiştir. Bu bağlamda etkisi konvansiyonel silahlara göre daha kuvvetli olan ve devlet dışı aktörlerin eline geçmesi halinde kontrolsüz bir güç oluşturacak olan nükleer, biyolojik, kimyasal ve radyolojik silahlarının yapımında kullanılan maddelerin ihracatının kontrolü öncelikli bir hedef olarak belirlenmiştir.^[35]

[33] Wassenaar Düzenlemesi; Almanya, Amerika, Arjantin, Avustralya, Avusturya, Belçika, Bulgaristan, Kanada, Çek Cumhuriyeti, Danimarka, Estonya, Finlandiya, Fransa, Güney Afrika, Güney Kore, Hırvatistan, Hollanda, Meksika, Macaristan, İngiltere, İrlanda, İspanya, İsveç, İsviçre, İtalya, Japonya, Letonya, Litvanya, Lüksemburg, Malta, , Norveç, Polonya, Portekiz, Romanya, Rusya Federasyonu, Slovakya, Slovenya, Ukrayna, Türkiye, Yeni Zelanda ve Yunanistan olmak üzere 41 ülke tarafından kabul edilen uluslararası ihracat rejimidir.

[34] Sait Yılmaz, *Uluslararası Güvenlik: Teori, Pratik ve Gelecek*, (İstanbul: Kaynak, 2017), 397.

[35] Bir devletin düzenlemeye dâhil olabilmesi için ilgili devletin Nükleer Tedarikçiler Grubu, Füze Teknolojisi Kontrol Rejimi ve Avustralya Grubu'nun nükleer silahların yayılmasını önleme politikalarına ve Nükleer Silahların Yayılmasını Önleme Anlaşması, Biyolojik ve Toksikolojik Silahlar Sözleşmesi, Kimyasal Silahlar Sözleşmesi ve (uygulanabildiği yerde) Stratejik Silahların Azaltılması Antlaşması (Strategic Arms Reduction Treaty- START I, Lizbon Protokolü maddeleriyle bağlı olup olmadığına

Düzenleme kapsamında Taraf Devletlerden ilk olarak düzenli toplantılar yapılması, devletlerarası iş birliği yapılarak ortak bir anlayış geliştirilmesi, ulusal kontrol politikalarının belirlenmesi, reddedilen bir lisansın onaylanması durumunda diğer devletlere bildirilmesi, yetkisiz transferlerin kontrol edilmesi ve konvansiyonel silahların katılımcı olmayan devletlere satılması halinde bu durumun Taraf Devletlere düzenli olarak bildirilmesi istenmektedir.^[36] Ayrıca Taraf Devletlerden global/genel lisansların ve lisans istisnalarının verilmesinde ihracatçıların ihracat kontrol düzenlemeleri ve prosedürlerini daha iyi anlamaları için etkili ihracat kontrol uyum programlarına sahip olmaları ve lisanslama kararları alınırken bu tür programların uygulanması beklenmektedir.^[37] Wassenaar Düzenlemesi'nde katılım kriteri olarak;

- Devletin silah veya sınıai teçhizat üreticisi veya ihracatçısı olup olmadığına,
- Wassenaar Düzenlemesi kapsamında ulusal ihracat kontrolleri olup olmadığına,
- Referans olarak alıp almadığına,
- Nükleer silahların yayılmasını önleme politikaları ve uygun ulusal politikalarına sahip olduğuna,
- Tamamen etkili ihracat kontrollerine bağlılığına,

bakılmakta ve bu bağlamda şeffaf olması ile sorumluluk alması beklenmektedir.^[38]

bakılmaktadır. The Wassenaar Arrangement on Export Controls for Conventional Arms and Dual-Use Goods and Technologies Initial Elements, erişim 4 Ocak 2021, <https://www.wassenaar.org/docs/IE96.html>.

[36] The Wassenaar Arrangement on Export Controls.

[37] Best Practice Guidelines For The Licensing Of Items On The Basic List And Sensitive List of Dual-Use Goods and Technologies, erişim 6 Ocak 2021, <https://www.wassenaar.org/app/uploads/2019/consolidated/09Best-Practice-Guidelines-for-the-Licensing-of-Items-on-the-Basic-List-and-Sensitive-List-of-Dual-Use-Goods-and-Technologies.pdf>.

[38] Guidelines For Applicant Countries, erişim 6 Ocak 2021, <https://www.wassenaar.org/app/uploads/2019/consolidated/11Guidelines-for-Applicant-Countries.pdf>.

Wassenaar Düzenlemesi'ne katılmak için yukarıda sayılan kriterlerin yanında belirli konulardaki ulusal politikalar aracılığı ile uluslararası barış ve güvenliğe katkı sağlanması, politika ve yerel mevzuatın güncellenmesi, uygulama ve denetimlerde istikrarlı olunması beklenmektedir. Bu anlamda, sadece yerel mevzuatın uyumlanması bu ihracat rejimine dahil olmak için yetmemekte, rejim kendi içinde yıllık toplantılar ve alınan kararlarla kendini yenilemektedir.

Üye devletler, Wassenaar Düzenlemesi'nin rehber ilkelerini uygulamaya istekli gözükseler de kendi ihracat politikaları ve kararlarını olumsuz etkileyecek kontrollere karşı çıkmaktadır. Bu durumda üye devletler Wassenaar Düzenlemesi'nin hedeflerine destek verseler de düzenleme hükümlerinin uygulamasının zorlayıcılığını ifade etmekten çekinmektedir. Esnek hukuk kuralları bağlamında değerlendirilen Düzenlemenin uygulanmasında farklılıklar ortaya çıkmaktadır. Özel sektör hem sivil hem de askeri amaçlarla kullanılacak ekipman, teknoloji ve yazılım satmak isterken, alıcıların ticari pazar veya daha da kazançlı olan askeri alanda kendilerine rakip olmalarına neden olacak şekilde üretim yeteneklerini, yazılımlarını ve teknolojik uzmanlığını geliştirmelerini engellemeyi istemektedir. Ayrıca devletlerin Wassenaar Düzenlemesi'nin kendilerinin daha güçlü olmasına engel olacağını düşünerek düzenleme hükümlerinden etkilenmek istememe düşüncesinin sistemi kısır bir döngüye sokma ihtimali bulunmaktadır.^[39]

II. TÜRKİYE'NİN BİYOGÜVENLİK MEVZUATININ GELİŞİMİ VE WASSENAAR UYUM SÜRECİ

Türkiye'de barışçıl kullanım ilkesi esas alınarak nükleer enerji ve iyonlaştırıcı radyasyona ilişkin faaliyetler üzerinde düzenleyici kontrol yetkisini haiz Nükleer Düzenleme Kurumu Nükleer Düzenleme Kurumunun Teşkilat ve Görevleri ile Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun Hükmünde Kararname ile kurulmuştur.^[40] Kararname'de nükleer faaliyetlerin yürütülmesi sırasında çalışanların, halkın, çevrenin ve gelecek nesillerin iyonlaştırıcı radyasyonun olası zararlı etkilerinden korunmasına yönelik uygulanması gereken temel ilke ve esaslar ile tarafların sorumlulukları

[39] Gartner, "The Wassenaar," 53–60.

[40] Nükleer Düzenleme Kurumunun Teşkilat ve Görevleri ile Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun Hükmünde Kararname, RG: 9.7.2018- 30473.

belirlenmiş olup Kararname hükümlerine aykırı faaliyet halinde adli para cezası, on beş yıla kadar hapis cezası ve ceza artırımı halleri öngörülmüştür. Nükleer tesis ve radyoaktif maddelerin emniyetine ilişkin gerekli iş birliği ve desteğin Dışişleri Bakanlığı, Milli Savunma Bakanlığı, Milli İstihbarat Teşkilatı Başkanlığı, Emniyet Genel Müdürlüğü, Sahil Güvenlik Komutanlığı, Jandarma Genel Komutanlığı ve ilgili diğer kamu kurum ve kuruluşları tarafından; sağlık ile ilgili faaliyetler Sağlık Bakanlığı tarafından; çevre ile ilgili çevresel etki değerlendirmesi raporu (ÇED) Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı tarafından, faaliyetlerde radyasyon acil durum müdahaleleri Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı tarafından; radyoaktif maddelerin taşınması Ulaştırma ve Altyapı Bakanlığı tarafından; radyoaktif maddeler ile ilgili hususlar Türkiye Atom Enerjisi Kurumu (TAEK) tarafından sağlanacağı düzenlenmiştir. Bu düzenleme ile Türkiye'deki nükleer faaliyetlerde alınacak tedbirlerle ilgili olarak görev dağılımının detaylı olarak yapıldığını, kurumlar arasında koordinasyonun sağlandığını, caydırıcı cezaların öngörüldüğünü görmekteyiz.

Nükleer faaliyetler, denetimler ve yaptırımlar yasal bir çerçevede düzenlenirken, nükleer alanda kullanılan çift kullanımlı eşyalar da ihracat kontrol rejimleri ile denetim altına alınmıştır. Nükleer alanda kullanımının yanı sıra nükleer alan dışında da kullanılabilme özelliğine sahip eşyayı ifade eden nükleer çift kullanımlı eşya ihracatına izin verilmesi konusunda özel usul ve esaslara tabidir.^[41] Nükleer Düzenleme Kurumu tarafından çıkarılan Nükleer İhracat Kontrolü Yönetmelik'inde yer alan bu usul ve esaslar esasen Nükleer Düzenleme Kurumunun Teşkilat ve Görevleri ile Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun Hükmünde Kararname ve 15.7.2018 tarihli ve 30479 Sayılı Resmi Gazete'de yayımlanan 4 sayılı Bakanlıklara Bağlı, İlgili, İlişkili Kurum ve Kuruluşlar ile Diğer Kurum ve Kuruluşların Teşkilatı Hakkında Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi'nin 785. maddesinin ikinci fıkrasına dayanılarak hazırlanmıştır. Kararnameler ve Yönetmelik kapsamında belirlenen usulleri ihlal edenler hakkında cezai yaptırımlar da öngörülmüştür.

4926 Sayılı Kaçakçılıkla Mücadele Kanunu'nun 3. maddesinde "*İhracı lisansa, şarta, izne, kısıntıya veya belli kuruluşların vereceği uygunluk veya yeterlilik belgesine tâbi olan eşyayı, belirlenen kayıt ve koşullara uymaksızın veya gerçeğe aykırı her türlü beyanname ve belge ibrazı ile gümrüğü*

[41] Nükleer İhracat Kontrolü Yönetmeliği m. 4/e, RG: 13.02. 2020- 31038.

yanılarak işlemini yaptırmak suretiyle ihraç etmek” kaçakçılık olarak nitelendirilmekte ve failer cezalandırılmaktadır. Kanunun 3. maddesinin 3 numaralı alt bendinde belirtilen fiilleri işleyenler hakkında, beyan edilen FOB (free on board–gemide teslim) kıymetinin üçte birinden az, üçte ikisinden fazla olmamak üzere ağır para cezasına hükmolunacağı düzenlenmiştir.^[42] Kanun’un Devlet ve Kamu Güvenliği Aleyhine Kaçakçılık başlıklı 6. maddesi uyarınca Kanun’un suç saydığı fiillerin devletin siyasi, mali, iktisadi veya askeri güvenliğini bozacak veya çevre ya da toplum sağlığını tehdit edecek nitelikte olması halinde fail hakkında ilgili maddelerde yazılı para cezalarına ilaveten on yıldan az yirmi yıldan fazla olmamak üzere ağır hapis cezasına hükmolunacağı düzenlenmiştir. 2007 yılında 5607 Sayılı Kaçakçılıkla Mücadele Kanunu’nun yürürlüğe girmesiyle birlikte 4926 Sayılı Kanun yürürlükten kaldırılmıştır.^[43] Yeni Kanun’un Kaçakçılık Suçları başlıklı 3/8 maddesinde ihracı kanun gereği yasak olan eşyayı ülkeden çıkararak kişi, fiil daha ağır cezayı gerektiren başka bir suç oluşturmadığı takdirde bir yıldan üç yıla kadar hapis ve beş bin güne kadar adli para cezası ile cezalandırılacağı düzenlenmiştir. 4926 Sayılı Kanun’da FOB kıymeti ile orantılı olan para cezası yerini hapis ve adli para cezasına bırakmıştır. Ayrıca 5607 Sayılı Kanun’un Nitelikli Haller başlıklı 4. maddesiyle kaçakçılık suçunun konusunu oluşturan eşyanın, Devletin siyasi, iktisadi veya askeri güvenliğini bozacak ya da çevre veya toplum sağlığını tehdit edecek nitelikte olması halinde, fiil daha ağır cezayı gerektiren bir suç oluşturmadığı takdirde, verilecek hapis cezası on yıldan az olamayacağı hüküm altına alınmıştır. Böylelikle önceki Kanun’da devlet ve kamu güvenliği aleyhine kaçakçılık halinde uygulanacak olan cezanın üst sınırı kaldırılmıştır ve cezanın yalnızca on yıldan az olamayacağı düzenlenmiştir. Yeni düzenlemeye suçlar açısından bakıldığında yasak ihracata karşı yaptırım arttırılmış, devlet ve kamu aleyhine işlenen suç ayrı bir suç olarak değil, kaçakçılık suçunun nitelikli hali olarak düzenlenmiştir.

[42] Kaçakçılık Kanunu madde 3/1-3 numaralı alt bendinde belirtilen fiilleri işleyenler hakkında, beyan edilen FOB kıymetinin üçte birinden az, üçte ikisinden fazla olmamak üzere ağır para cezasına hükmolunur. 3’üncü maddenin (1) bendinde sayılan suçların aracılı ihracat suretiyle işlenmesi halinde, bu fiillere ilişkin müeyyideler imalatçı veya tedarikçi ihracatçılar hakkında uygulanır. Ayrıca bu konudaki nezaret görevini yerine getirmeyen ihracatçılara asıl faile hükmolunacak cezanın %10 oranında ağır para cezası uygulanır. 4926 Sayılı Kaçakçılıkla Mücadele Kanunu, RG:10.7.2003- 25173.

[43] 5607 Sayılı Kaçakçılıkla Mücadele Kanunu, RG:31.3.2007- 26479.

İhracat izni lisans prosedürü uygulamasında ülkemizde üç ana lisansör kurum yetkilendirilmiştir. Buna göre, askeri malzeme ve ekipmanın ihracat kontrolleri Milli Savunma Bakanlığı, nükleer ve nükleer çift kullanımlı malzemenin ihracat kontrolleri Türkiye Atom Enerjisi Kurumu (TAEK),^[44] bunun dışında kalan çift kullanımlı malzemelerin ihracat kontrolleri Ticaret Bakanlığı tarafından yapılmaktadır.^[45] Çift Kullanımlı Malzemelerle ilgili sivil kullanıma yönelik ihracat işlemleri, “Çift Kullanımlı ve Hassas Maddelerin İhracatına İlişkin Tebliğ” çerçevesinde, Çift Kullanımlı Malzeme ve Teknolojilerin ithalatına yönelik işlemler ise “İthalat Tebliği” çerçevesinde Ticaret Bakanlığı sorumluluğunda yürütülmektedir. Silah kontrolleri Dışişleri Bakanlığı Silah Kontrol ve Silahsızlanma Dairesi tarafından yapılmaktadır.

Harp Araç Ve Gereçleri İle Silâh, Mühimmat Ve Patlayıcı Madde Üreten Sanayi Kuruluşlarının Denetimi Hakkındaki 5201 Sayılı Kanun kapsamında “Kontrolle Tabi Liste” kapsamında yer alan kalemlerin üretilmesi, ihracat ve ithalatına ilişkin izin işlemleri ile Füze Teknolojisi Kontrol Rejimi/ FTKR Ek Listesi) ve Wassenaar Düzenlemesi (WD) Mühimmat Listesi ile Kontrolle Tabi Listede yer alan kalemlerin ihracat ve ithalatına ilişkin izin işlemleri, Millî Savunma Bakanlığı sorumluluğunda ve bilgisi dâhilinde yapılacağı düzenlenmiştir. Kontrolle Tabi Liste içinde bulunan malzemelerin üretimi, ithalatı ve ihracatına yönelik işlemler için Millî Savunma Bakanlığı adına olan Teknik Hizmetler Dairesi Başkanlığı’ndan izin alınması zorunluluğu getirilmiştir. Kontrolle tabi liste kapsamında bulunmayan ancak WD ve FTKR listelerinde yer alan malzemelerin üretimi makam iznine tabi tutulmamış, ancak ithalat ve ihracatına yönelik işlemlerde makamdaki izin alınması, söz konusu ithalat ve ihracat faaliyetini yürütecek kuruluşun Tesis Güvenlik Belgesi’ne sahip olması gerekliliği öngörülmüştür.^[46]

[44] Bu kurum 05.03.2022 tarih ve 7381 Sayılı Kanun’un 27. maddesiyle yürürlükten kaldırılmıştır.

[45] Sivil amaçlı kullanıma yönelik çift Kullanımlı Malzemelerle ihracat faaliyetleri “Çift Kullanımlı ve Hassas Maddelerin İhracatına İlişkin Tebliğ” kapsamında, bu malzemelerin ithalatına yönelik faaliyetler ise “İthalat Tebliği” çerçevesinde Ticaret Bakanlığı sorumluluğunda yürütülmektedir Ticaret Bakanlığı, erişim 7 Şubat 2021, <https://www.ticaret.gov.tr/ihracat/mevzuat/ihracat-rejimi/cift-kullanimli-ve-hassas-maddelerin-ihracatinin-kontrolune-iliskin-teblig-ihrac>.

[46] Milli Savunma Bakanlığı, “5201 Sayılı Kanun Kapsamında Savunma Bakanlığı Kontrolüne Tabi Silah ve Mühimmat İhracat ve İthalat Prosedürleri,” erişim 7

Biyolojik çeşitliliğin korunması ve sürdürülebilir kullanımı üzerinde olumsuz etkilere sahip olabilecek ve modern biyoteknoloji kullanılarak elde edilmiş olan değiştirilmiş canlı organizmaların güvenli nakli, muamelesi ve kullanımı alanında yeterli bir koruma düzeyinin sağlanmasına katkıda bulunmak amacıyla kabul edilen Cartagena Protokolü 11 Eylül 2003 tarihinde dünyada, 24 Ocak 2004 tarihinde Türkiye’de yürürlüğe girmiştir. Protokol’de Taraf Devletlere belirlenen mekanizmaların işlerliği için gerekli olan yasal, idari ve kurumsal düzenlemeleri yapmak zorunluluğu getirilmiştir. Cartagena Biyogüvenlik Protokolü’nün^[47] ana anlaşması olan 193 devletin taraf olduğu ve 29 Aralık 1992 tarihinde yürürlüğe giren Biyolojik Çeşitlilik Antlaşması’na Türkiye 14 Mayıs 1997’de taraf olmuştur. 2004 yılında Türkiye’de yürürlüğe giren Protokol’ün ulusal mevzuattaki detaylı düzenlemesi ancak 2010 yılında çıkarılan 5977 Sayılı Biyogüvenlik Kanunu ile yapılmıştır.^[48] Kanun’a göre yapılacak her bir başvuru için bilimsel esaslara göre risk değerlendirmesi ve sosyo-ekonomik değerlendirme ayrı ayrı yapılmakta, süreç Tarım ve Orman Bakanlığı tarafından yürütülmekte, kanuna aykırı faaliyetler adli, idari, hapis cezası ile cezalandırılmaktadır.

Şubat 2021, <https://www.oaib.org.tr/tr/bilgi-merkezi-sikca-sorulan-sorular-5201-sayili-kanun-kapsaminda-savunma-bakanligi-kontrolune-tabi-silah-ve-muhimmat-ihracat-ve-ithalat-%C2%A0prosedurleri-hakkinda-bilgi-verebilir-misiniz.html>.

[47] “Cartagena Protocol on Biosafety to the Convention on Biological Diversity, Text and Annexes,” erişim 12 Temmuz 2023, <https://www.cbd.int/doc/legal/cartagena-protocol-en.pdf>. 1992 yılında Rio de Janeiro’da gerçekleştirilen Dünya Zirvesinde kabul edilen üç temel çok taraflı çevre sözleşmesinden (Rio Sözleşmeleri) biri olan BM Biyolojik Çeşitlilik Sözleşmesi (UN Convention on Biological Diversity–UNCBD) 1993 yılında yürürlüğe girmiştir. Sözleşme ve Protokollerinin Taraflar Konferansı (COP) iki yılda bir düzenlenmektedir. Ülkemiz 2024 yılında COP16’nın ev sahipliğini yapacak ve Sözleşme dönem başkanlığını deruhte edecektir. UNCBD çerçevesinde, 2000 yılında yürürlüğe giren “Cartagena Biyogüvenlik Protokolü” ve 2014 yılında yürürlüğe giren “Genetik Kaynaklara Erişim ve Yarar Paylaşımı Hakkında Nagoya Protokolü” bulunmaktadır. Cartagena Protokolü’ne ülkemiz 2004’te taraf olmuştur. Değiştirilmiş canlı organizmalardan kaynaklanan zararın meydana gelmesi halinde, yükümlülükler ve telafi usullerinin belirlenmesi amacıyla Cartagena Biyogüvenlik Protoküne ilave olarak Nagoya-Kuala Lumpur Ek Protokolü kabul edilmiştir. Ülkemiz bahse konu Ek Protokole ve Nagoya Protokolü’ne henüz taraf değildir. Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı, erişim 12 Temmuz 2023, <https://www.mfa.gov.tr/biyolojik-cesitlilik.tr.mfa>,

[48] Biyogüvenlik Kanunu, RG: 26.03.2010- 27533.

GDO (Genetiği Değiştirilmiş Organizma) ve ürünleri ile ilgili bilimsel, teknik ve uygulamaya ilişkin bilgi ve belgelerin ulusal/uluslararası seviyede alışverişinin kolaylaştırılması ile kamuoyunun bilgilendirilmesi, karar sürecine katılımı amacıyla oluşturulan Biyogüvenlik Bilgi Değişim Mekanizması içindeki faaliyetler Biyogüvenlik Kurulu tarafından yerine getirilmektedir. Risk ve sosyo-ekonomik değerlendirme raporlarını dikkate alınan Kurul kararları Kurul'un resmi internet sitesinden paylaşılmaktadır. Son olarak Mart 2018 tarihli kararı paylaşan Kurul'un günümüze kadar olan kararları hakkında bir açıklama bulunmamaktadır.^[49] Ayrıca Cartagena Protokolü'nün onaylanması ile ilgili olarak düzenlenen ulusal raporlardan 2014–2015–2020 yıllarına ait olan raporlar yayınlanmış olup kamuya açık başka bir rapor bulunmamaktadır.^[50]

[49] 26 Eylül 2010 Tarihinden 02 Ağustos 2018 Tarihine Kadar Alınan Biyogüvenlik Kurulu Toplantı Kararları, Biyogüvenlik Kurulu, erişim 21 Aralık 2020, <http://www.tbbdm.gov.tr/ToplantıKararlari2.aspx>.

[50] Second Regular National Report on the Implementation of the Cartagena Protocol on Biosafety, Türkiye Biyogüvenlik Bilgi Değişim Mekanizması, erişim 25 Aralık 2020, <http://www.tbbdm.gov.tr/Dosyalar/Second%20National%20Report.pdf>.

SONUÇ

Wassenaar Düzenlemesi silahların kontrolü ile kaçakçılığın ve yayılmanın önlenmesi amaçlanmakla birlikte, düzenleme aynı zamanda, bir bölgedeki durum veya bir devletin davranışı ciddi bir endişe nedeni haline gelirse, silahların ve hassas çift kullanımlı malzemelerin elde edilmesini önlemek için iş birliğini geliştirmeyi amaçlamaktadır. Wassenaar Düzenlemesi'ne katılmak için belirli konulardaki ulusal politikalar aracılığı ile uluslararası barış ve güvenliğe katkı sağlanması, politika ve yerel mevzuatın güncellenmesi, uygulama ve denetimlerde istikrarlı olunması beklenmektedir.

Wassenaar Düzenlemesi'nde Taraf Devletlerden beklenen silahsızlanma ve silahların yayılmasının önlenmesi alanında çok taraflı kontrol rejimlerine uyumun sürekli olarak iyileştirilmesi, bölgesel ve küresel mekanizmalara katılımıdır. Biyogüvenlik nükleer, kimyasal, radyoaktif ve biyolojik silahlara ait düzenlemeleri içine alan, çok taraflı uluslararası belgelere taraf olmayı gerektiren, yerel mevzuatın güncellenmesini gerektiren bir uyum sürecini ifade etmektedir. Uluslararası güvenlik ve istikrara katılımın sağlanmasının yolu her devletin kendi içinde yasal önlemler almasından ve küresel iş birliğinde bulunmasından geçmektedir.

Wassenaar Düzenlemesi kapsamında ithalat-ihracat profiline açık olması gerekmektedir. Bu bağlamda konvansiyonel silah ve ikili kullanım lisans sayısının bildirilmesi şarttır. Ulusal ihracat kontrolleri ve nükleer silahların yayılmasını önleme yasalarının çıkarılması yeterli olmamakta, Düzenleme'ye ait listelerin düzenli olarak güncellenmesi gerekmektedir. Ulusal lisanslama politikasına uyulmadığında lisanslamaya dahil aktörlere uygulanacak yasal yaptırımlar, uluslararası güvenlik ve istikrara katkı sağlayacaktır.

Türkiye, konvansiyonel silahlar ve çift kullanımlı malzeme ve teknolojilere uygulanan bütün ihracat kontrol rejimlerine taraftır. Silahsızlanma faaliyetleri, çift kullanımlı malzeme ve teknolojilere yönelik faaliyetler farklı Bakanlıklar aracılığıyla yürütülmektedir. İhracat kontrol listeleri ise yerel mevzuata dahil edilmiş olup listeler güncellenmektedir.

Konvansiyonel silahların ihracatı ile ilgili işlemler Dışişleri Bakanlığı ve Millî Savunma Bakanlığı tarafından yürütülürken, çift kullanımlı malzeme ve teknolojiler ihracatı ile ilgili işlemler Ticaret Bakanlığı ve Tarım ve Orman Bakanlığı tarafından yürütülmektedir. Biyogüvenlik Kanunu, biyogüvenlik sisteminin kurulması için atılan önemli bir adımdır. Ancak

sadece Biyogüvenlik Kanunu'nun çıkarılmış olması yeterli değildir. Çünkü biyogüvenlik biyosavunma ile yakından bağlantılı olup, biyolojik ajanları kullanarak saldırılara karşı savunma önlemleri oluşturmayı ve yürütmeyi amaçlayan yöntemleri, planları, prosedürleri, politikaları, yasaları, mevzuatları içermektedir. Dolayısıyla Türkiye'de biyogüvenlik hukuku kapsamında uluslararası antlaşmaların, kanunların, yönetmeliklerin ve kamu kurumlarının faaliyetlerinin bir bütün olarak değerlendirilmesi gerekmektedir.

Biyogüvenlik Kanunu uygulaması incelendiğinde Kurul'un çalışmaları hakkında 2018 yılı itibariyle bir rapor veya karar yayınlanmamış olması Kurul çalışmalarında şeffaflık olmadığını göstermektedir. Aynı şekilde Cartagena Protokolü'nün onaylanması ile ilgili olarak düzenlenen uyum raporlarının son yıllar için düzenlenmemiş olması, uyum sürecinin denetimi ve çalışmaların güncellenmesi konusunda eksiklik olduğunu göstermektedir. Biyogüvenlik Kanunu'nun ihlali halinde öngörülen adli, idari ve cezai yaptırımların takibi, Kurul ile adli merciler arasında iş birliğinin yapılması gerekliliğini ortaya çıkarmaktadır. Yerel mahkemeler açısından değerlendirildiğinde ise, gerek çift kullanımlı malzeme ve teknolojiler gerekse biyolojik ajanlar ile ilgili ithalat ve ihracatı konularında mahkemelerin ihtisaslaşması yoluna gidilmesi kararların hızlı bir şekilde çıkmasını sağlayacaktır. Yasalara uyulmasının sağlanması noktasında yetkili kolluk kuvvetleri tarafından olası ihlallerin araştırılması ve kurumlar arasında iç koordinasyonun sağlanması gerekmektedir.

Türkiye'de Nükleer Düzenleme Kurulu ve nükleer faaliyetler hakkında görevli bakanlıklar arasında görev paylaşımı yapılmış olması, ihracat kontrol rejimine uygun yönetmelik ve düzenlemelerin mevcudiyeti, Tarım ve Orman Bakanlığı tarafından risk ve sosyo-ekonomik değerlendirmenin yapılıyor olması, Kaçakçılık Kanunu ve Biyogüvenlik Kanunu ile Nükleer Düzenleme Kurumu Hakkında Kararname'de ihlallere karşı ağır yaptırımların öngörülmüş olması Türkiye biyogüvenlik politikasında kurumsallaşmanın olduğunu ve yasal çerçevelerin belirlendiğini göstermektedir. Kurum faaliyetlerinin şeffaflık ilkesine uygun olarak yerine getirilebilmesi için, ulusal güvenlik sebebi haricinde bilgilerin kamuya açık olması gerekmektedir. Zira şeffaflık ilkesine uyulmaması ilgili kurumların denetimini de zorlaştırmaktadır. Yasal çerçevesi belirlenmiş Türkiye biyogüvenlik çalışmalarında yasalara uyulup uyulmadığının belirlenmesinde idari işlemlerin denetime açık hale gelmesi gerekmektedir. Biyogüvenlik Hukuku kapsamında tüm düzenlemelerin

Wassenaar Düzenlemesi ve Türkiye Biyogüvenlik Mevzuatı:
Uyum Sürecinde İstikrar İçin Öneriler

ortak bir yönetim aracılığıyla yürütülmesi ve denetlenmesi gerekmektedir. Bu durum hem uluslararası entegrasyonu hızlandıracak hem de var olan eksiklerin giderilmesi yolunda önemli adım olacaktır.

KAYNAKÇA

- Baxter, Richard Reeve and Thomas Buergenthal. “Legal Aspects of the Geneva Protocol of 1925.” *The American Journal of International Law*. no. 5 (1970): 853-879. DOI: 10.2307/2198921.
- Dhaked, Ram Kumar. “Biodefense Preparedness Programs: To Fund or Not to Fund?.” *Journal of Bioterrorism & Biodefense*, no.1 (2017): 1-2. DOI: 10.4172/2157-2526.1000e122.
- Gartner, Heinz. “The Wassenaar Arrangement (WA): How it is Broken and Needs to be Fixed,” *Defense & Security Analysis* 24, no.1 (2008): 53–60.
- Huang, Yanzhong. “Building a Global bio-defense Shield.” *Leaders Summit on Global Infectious Diseases Toward an L20?* November 11-13, San Jose, Costa Rica (2004): 11-13.
- Martin, Susan B. “The Role of Biological Weapons in International Politics: The Real Military Revolution.” *Journal of Strategic Studies*. No.1 (2002): 63-98. DOI:10.1080/714004040.
- Moghaddasi, Hamid. Arani, Leila Arani Shokrizadeh and Zarghi, Afşin. “Features of Bioterrorism Information System.” *Journal of Bioterror Biodef.* no. 2 (2018): 1-6.
- Pazarıcı, Hüseyin. *Uluslararası Hukuk*. Ankara: Turhan Kitabevi. 2014.
- Rajeswari Pothuraju Raja. “US export control policy and Wassenaar Arrangement.” *Strategic Analysis*. no. 3 (1998): 433-444, DOI: 10.1080/09700169808458823.
- Rajagopalan, Rajeswari Pillai and Biswas, Arka. “Wassenaar Arrangement: The Case of India’s Membership.” *ORF Occasional Paper*. Erişim 9 Şubat 2021. https://orfonline.org/wp-content/uploads/2016/05/ORF-Occasional-Paper_92.pdf.
- Vitkauskaitė-Meurice, Dalia. “The UN-Nato Cooperation in Implementing the United Nations Security Council Resolution 1540,” *Jurisprudencija*. no.2 (2014): 335- 354.
- Yılmaz Sait, *Uluslararası Güvenlik: Teori, Pratik ve Gelecek*, İstanbul: Kaynak Yayınları. 2017.

Diğer Kaynaklar

- 1540 Committee Matrix Of The Republic Of Turkey. UN. Erişim 11 Nisan 2020. <https://www.un.org/en/sc/1540/documents/TurkeyReport10Sep2019.pdf>.
- 1972 Convention on the Prohibition of Biological Weapon. Erişim 12 Temmuz 2023. <https://www.icrc.org/en/document/1972-convention-prohibition-bacteriological-weapons-and-their-destruction-factsheet>.
- 26 Eylül 2010 Tarihinden 02 Ağustos 2018 Tarihine Kadar Alınan Biyogüvenlik Kurulu Toplantı Kararları. Biyogüvenlik Kurulu. Erişim 21 Aralık 2020. <http://www.tbddm.gov.tr/ToplantıKararlari2.aspx>.
- 5201 Sayılı Kanun Kapsamında Savunma Bakanlığı Kontrolüne Tabi Silah ve Mühimmat İhracat ve İthalat Prosedürleri. Millî Savunma Bakanlığı. Erişim 7 Şubat 2020. <https://www.oaib.org.tr/tr/bilgi-merkezi-sikca-sorulan-sorular-5201-sayili-kanun-kapsaminda-savunma-bakanligi-kontrolune-tabi-silah-ve-muhimmat-ihracat-ve-ithalat-%C2%A0prosedurleri-hakkinda-bilgi-verebilir-misiniz.html>.
- Best Practice Guidelines For The Licensing Of Items On The Basic List and Sensitive List of Dual-Use Goods And Technologies. Erişim 6 Ocak 2021, <https://www.wassenaar.org/app/uploads/2019/consolidated/09Best-Practice-Guidelines-for-the-Licensing-of-Items-on-the-Basic-List-and-Sensitive-List-of-Dual-Use-Goods-and-Technologies.pdf>.
- Biodefense, Journal of Bioterrorism & Biodefense. Erişim 9 Nisan 2020. <https://www.omicsonline.org/scholarly/biodefense-journals-articles-ppts-list.php>.
- Biyogüvenlik Kanunu, RG:26.03.2010- 27533.
- BMGK 1540 (2004) sayılı kararını destekleyen 1673 (2006), 1810 (2008), 1977 (2011), 2055 (2012), 2325 (2016) sayılı kararlar almıştır. Security Council Resolutions, 1540 Committee. Erişim 11 Nisan 2020. <https://www.un.org/en/sc/1540/resolutions-committee-reports-and-SC-briefings/security-council-resolutions.shtml>.

Cartagena Protocol On Biosafety To The Convention On Biological Diversity, Text And Annexes. Erişim 12 Temmuz 2023. <https://www.cbd.int/doc/legal/cartagena-protocol-en.pdf>.

Convention on the Prohibition of the Development, Production and Stockpiling of Bacteriological (Biological) and Toxin Weapons and on Their Destruction. Erişim 10 Nisan 2020. <http://disarmament.un.org/treaties/t/bwc/text>.

Çift Kullanımlı ve Hassas Maddelerin İhracatının Kontrolüne İlişkin Tebliğ. Erişim 7 Şubat 2021. <https://www.ticaret.gov.tr/ihracat/mevzuat/ihracat-rejimi/cift-kullanimli-ve-hassas-maddelerin-ihracatinin-kontrolune-iliskin-teblig-ihrac>.

Guidelines For Applicant Countries. Erişim 6 Ocak 2021. <https://www.wassenaar.org/app/uploads/2019/consolidated/11Guidelines-for-Applicant-Countries.pdf>.

Dedicated 'United Nations Disarmament Yearbook' Web site, Now Live, Spotlights Core Peace, Security Challenges as Global Organization Turns 75, United Nations Meetings Coverage and Press Releases. Erişim 9 Şubat 2021. <https://www.un.org/press/en/2020/dc3832.doc.htm>.

Documents related to goal and principles of the Wassenaar Arrangement, Wassenaar Arrangement, Erişim 9 Şubat 2021. <https://www.wassenaar.org/public-documents/>.

National Implementation Action Plans, 1540 Committee. Erişim 11.04.2020. <https://www.un.org/en/sc/1540/national-implementation/national-implementation-plans.shtml>.

Note verbale dated 1 November 2004 from the Permanent Mission of Turkey to the United Nations addressed to the Chairman of the Committee. Erişim 11 Nisan 2020. [https://undocs.org/S/AC.44/2004/\(02\)/63](https://undocs.org/S/AC.44/2004/(02)/63).

Nükleer Düzenleme Kurumunun Teşkilat ve Görevleri ile Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun Hükmünde Kararname, RG: 9.7.2018- 30473.

Nükleer İhracat Kontrolü Yönetmeliği, RG: 13.02. 2020 – 31038.

Protocol for the Prohibition of the Use of Asphyxiating, Poisonous or Other Gases, and of Bacteriological Methods of Warfare. 17 June 1925. Erişim 12 Temmuz 2023. <https://ihl-databases.icrc.org/en/ihl-treaties/geneva-gas-prot-1925>.

Resolution 1540. UNSCR. Erişim 13 Nisan 2020. <http://unscr.com/en/resolutions/1540>.

Resolution 1540. Vital Component in Non-Proliferation Architecture, but Full Implementation Remains ‘Long-Term Task’, Committee Chair Tells Security Council. Erişim 12 Temmuz 2023. <https://press.un.org/en/2023/sc15241.doc.htm>.

Risk Değerlendirme Komite ve Komisyonlarının Çalışma Usul ve Esasları Hakkında Yönetmelik, RG: 24.12.2011- 28152.

Second Regular National Report on the Implementation of the Cartagena Protocol on Biosafety, Türkiye Biyogüvenlik Bilgi Değişim Mekanizması. Erişim 25 Aralık 2020. <http://www.tbdbm.gov.tr/Dosyalar/Second%20National%20Report.pdf>.

SIPRI. “USA and France dramatically increase major arms exports; Saudi Arabia is largest arms importer, says.” Erişim 9 Şubat 2021. <https://www.sipri.org/media/press-release/2020/usa-and-france-dramatically-increase-major-arms-exports-saudi-arabia-largest-arms-importer-says>.

The Confidence Buiding Measures. United Nations. Erişim 10 Nisan 2020. [https://www.unog.ch/80256EE600585943/\(httpPages\)/5E2E8E6499843CCBC1257E52003ADED4?OpenDocument](https://www.unog.ch/80256EE600585943/(httpPages)/5E2E8E6499843CCBC1257E52003ADED4?OpenDocument).

The Hague Center for Strategic Studies. “The Increasing Threat of Biological Weapons Report.” Erişim 1 Mayıs 2020. <https://hcss.nl/report/increasing-threat-biological-weapons>.

The Wassenaar Arrangement on Export Controls for Conventional Arms and Dual-Use Goods and Technologies Initial Elements. Erişim 4 Ocak 2021. <https://www.wassenaar.org/docs/IE96.html>.

World Health Organization. Erişim 8 Şubat 2021. https://www.who.int/health-topics/biological-weapons#tab=tab_1.